

Venstres politikk idag

Taler

Johan Ludwig Mowinckel

Omstendigheter

Foredrag i Bergen

- 1 Det er nokså nærliggende for meg som sjef for utenriksdepartementet å begynne med utenrikspolitikken, for det første fordi jeg står i den stilling, at jeg har et visst kjennskap til vår utenrikspolitikk, og dernest også fordi jeg så ofte har følelsen av, at utover landet står mange denne side av vårt politiske arbeid nokså
- 5 fjernt. Men den er i grunnen slik som forholdene har utviklet sig et ganske viktig kapitel i vårt offentlige liv. Norge har ikke bare almindelige felles utenrikspolitiske interesser med andre land, men det har også ganske særpregede interesser, som krever årvåken oppmerksomhet fra norske statsmyndigheters side. Disse interesser tilspisser sig på en måte i vårt forhold til de arktiske og
- 10 antarktiske egne. Norge har jo alltid spillet en stor rolle i disse strøk, særlig i Nordhavsstrøkene, hvor våre interesser har vært meget utpreget. Driftige, flinke, initiativrike og motige folk har fanget og fisket i disse strøk under store farer og vanskeligheter, og vi har vennet oss til å behandle og betrakte disse strøk som våre egne. Imidlertid har den internasjonale politikk utviklet sig derhen, at
- 15 enkelte makter søker å legge under sig disse strøk som spesielle interessesfærer. Teorier om såkalte polsektorer er opstått i den senere tid. Særlig har Storbritannien, Kanada og andre dominions sterkt understreket sektorinteresser både nord fra Kanada og syd fra forskjellige andre dominions. Norge har alltid tatt bestemt avstand fra disse sektorteorier, som vi ikke på noen måte har kunnet
- 20 anerkjenne. Vi har fastholdt det almindelige internasjonale syn, at land bare kan hevdes, når det virkelig er okkupert, og vi har selv i de senere år for å understreke denne opfatning gjort endel positive fremstøt, hvor vi har lagt under oss visse land, som lå fritt. Dette har vi ikke gjort så meget for disse lands egen betydning som nettop for å understreke denne vår teoretiske opfatning av disse
- 25 befolkningsløse strøk.

Imidlertid krever disse spørsmål en stadig oppmerksomhet fra regjeringens side.

Grønlandsavtalen for noen år siden var et ledd i dette arbeid. Gjennom den
30 lyktes det ved en overenskomst med Danmark, som påstod suverenitet over
disse veldige østgrønlandske strøk, å få en overenskomst hvorefter Norges
opfatning av landet som ingenmannsland blev godkjent for vårt vedkommende,
slik at vi like fritt, like ubundet kan optre og drive vår virksomhet på disse strøk
som alltid før. Ved en handelsoverenskomst med Sovjet-Rusland opretholder vi
35 vår store fangst langs Hvitehavet helt inn til de russiske grenser. Jan Mayen er
lagt under norsk overhøyhet både av hensyn til øens beliggenhet midt i
Nordhavet og for den nytte den kan gjøre oss på to områder. Først gjenmem
den meteorologiske stasjon, som Norge har opprettet, og dernest for de
muligheter den byr for en ganske god og vel beskyttet havn. Den vil koste
40 mange penger, men ofrene ved å tilveiebringe denne havn kan bli nyttige og
gagnlige for oss.

Nord for de veldige russiske republikker ligger der land, som alltid har hatt en
viss interesse for oss. Jeg nevner Frans Josefs Land. Russland har hevdet at land
45 som ligger nordenfor dets grenser, skal betraktes som tilhørende det. Vi for vår
part har mot dette fastholdt, at strøk som f. eks. Frans Josefs Land må være
ingenmannsland, hvor våre fangstfolk som alltid før må kunne drive fritt og
uhindret. Der blev ifjor ydet støtte til to ekspedisjoner til Frans Josefs Land,
men dessverre kom de ikke frem på grunn av ishindringer. Også iår blir der
50 utrustet norske ekspedisjoner til disse strøk.

I sydpolsstrøkene har vi i de senere år utviklet en veldig virksomhet, idet der
under norsk flagg drives den mest omfattende hvalfangst som verden ennå har
sett. Også denne virksomhet krever stor oppmerksomhet fra det offentliges side.
55 Andre makter gjør krav på interesseområder dernede, men vi har alltid hevdet
det frie havs rett samt også visse bestemte rettigheter knyttet til norske
opdagelser og ekspedisjoner. Det var dog Roald Amundsen som først nådde
sydpolen! Vi har også lagt Bouvetøya under Norge, ikke så meget for dens egen
betydning som for å ha et fast holdepunkt og for å understreke våre interesser i
60 disse strøk. Også en annen øy, som ligger på den motsatte side av polkalotten,
Petterøya, er blitt okkupert av den norske «Norvegia»-ekspedisjon.

Med hensyn til selve hvalfangsten bestreber vi oss for å motvirke skadelig
overdrivelse, og vi er i vennskapelig forståelse med den britiske regjering hvor
65 det gjelder forholdsregler mot rovdrift.

Også i den almindelige handelspolitikk kan Norges interesser være så fremtredende, at de tollpolitiske

70

forhold i de land, med hvilke vi handler, kan spille en rolle ikke alene for vår økonomi, men også for vår utenrikspolitikk. Her er vi ikke alltid opmerksom på, at det må herske en viss gjensidighet. Jeg er ofte nokså overrasket, når sterke krav fremkommer om beskyttelse og særstøtte for Norge likeoverfor utlandet, at man ikke tenker på, at den slags krav ofte er tveegget og lett vil møtes av lignende krav fra andre land. Som et lite land har det stor interesse for vår handel og ikke minst for vår veldige sjøfart, at grensene utadtil blir så lave som mulig og vår handelspolitiske verdensinteresse tilsier, at dørene blir så åpne som mulig. Men da må vi huske på, at vi selv må være litt forsiktig, når det blir spørsmål om å stenge våre dører. Vi har i den siste tid hatt visse eksempler i den retning. Der har vært krav oppe om eksportpremier og tollrefusjoner, om direkte støtte av næringer som minner svært om støtte til «dumping» - d.v.s. salg av egen vare i utlandet til kunstig lav pris. Man vil forstå at den slags skritt, så berettiget som de kanskje kan være, sett ut fra vårt standpunkt, ikke føles så berettiget fra deres standpunkt, som det går ut over. Jeg har inntrykk av, at ting som disse meget lett volder visse både handelspolitiske og utenrikspolitiske vanskeligheter, som ikke er til vår fordel. Utlandet gjør nemlig gjengjeld. Der finnes land, f. eks. U.S., hvor enhver eksportstøtte foranlediger et automatisk tollpålegg av tilsvarende høide. Vi skal også huske på, at bevegelsen ute i verden i dag forsøker å lede linjen i retning av mere åpenhet mellom de forskjellige land.

90

Gang på gang er dette kommet frem i Folkeforbundet, at nu må vi søke å gjøre hindringene mellom landene også handelspolitisk mindre enn de er. Vi må søke å senke de murer, som er bygget op om hvert enkelt land. Det fikk på siste folkeforbundsforsamling et sterkt uttrykk i det arbeid, som førte til den såkalte tollfredskonferanse i Genf i år. Dens resultat var visstnok ikke stort, men peker dog i den riktige retning. De fleste europeiske stater slutter sig sammen om en konvensjon, som binder dem til i et år ikke å oppsi sine handelstraktater eller forhøie sine tollbeskyttelsessatser. Briands merkelige og stortenkte idé om å drøfte et felles arbeid mellom statene, som populært har fått navnet «Europas forenede stater», en benevnelse som han selv tok avstand fra, fordi det pekte utover det nærliggende mulige, den tanke gikk ut på at Europas folk, handelspolitisk og økonomisk må se å komme hverandre n nærmere, og de må gjøre det både fordi eler er i deres egen interesse rent politisk og økonomisk, og dernest fordi det er en nødvendig forutsetning for å skape grunnlag for varig

100

105

fred mellom folkene. Europa har jo etter krigen ustanselig arbeidet på disse problemer å skape mere trygghet og tillit mellom landene, slik at nervøsiteten, frykten, uroen faller bort og derved den krigsrisiko, der som en feber har ligget over folkene.

110

Disse bestrebelser, som jo i Folkeforbundet har sitt viktigste og sterkeste instrument, har munnet ut i bestemte konkrete forslag, som setter retten i maktens sted. Og disse forslag er overmåte bemerkelsesverdige. De har i grunnen allerede nu skapt en rettstilstand mellom folkene, som var ganske ukjent før den store krig. Også før kjente man voldgiftstraktater og man kjente overenskomster, som gikk ut på at statene, når de kom i strid, skulde innappellere striden for visse domstoler. Men der var alltid gjort sterke undtagelser, undtagelser av den art, at den part, som ikke ønsket rettslig avgjørelse, kunde si at striden ikke kom inn under avtalen, og løsning ved våbenmakt stod da åpen. Etter krigen har spørsmålet sterkere og sterkere gjennom Folkeforbundet utviklet sig derhen, at alle stridigheter uten undtagelse skal behandles dels av en meglingskommisjon og dels - og det er det store og siste resultat - avgjøres av en bindende domstol. Det merkeligste resultat av denne bevegelse fra krig mot rett er Kelloggspakten, som er Briands og Kelloggs verk, og som likefrem går ut på, at statene høitidelig erklærer, at «krig fra nu av ikke skal være et ledd i deres nasjonale politikk». De gjør gjennom denne merkelige traktat krig til en forbrytelse. Og denne bestemmelse er nu underskrevet av ikke mindre enn 52 stater. Det vil si av Folkeforbundets stater. Og ved siden derav også av Sovjetrepublikkene og United States. Denne pakt, som erklærer krig lovløs, omfatter altså praktisk talt alle verdens civiliserte stater.

115

120

125

130

Vi har også andre internasjonale avtaler, som drar i samme retning. Vi har Folkeforb. fakultative bestemmelse i paktens § 38, hvorefter de stater, som ønsker det, kan forplikte seg til å la stridigheter av rettslig og juridisk art underkaste voldgift. Utenfor den fakultative bestemmelse, som Norge har sluttet sig til for lenge siden, stod hittil også et så mektig rike som Storbritannien. Det vakte derfor sterk bevegelse og beundring da førsteminister Mac Donald for Folkeforb. forsamling ifjor erklærte, at såvel Storbritannien som de dertil knyttede dominions og selvstyrte kolonier nu vilde slutte sig til den fakultative bestemmelse. Endelig har vi et merkelig videre skritt i denne retning. Det er generalakten av 1928. Generalakten blev til på norsk initiativ. Det var den norske delegasjon i Genf med professor Nansen i spissen, som i 1927 fremla forslag om, at Folkeforbundet skulde vedta en generalakt for

135

140

altomfattende voldgift. Denne akt skulde være en type på en voldgiftstraktat. Hvis to land i Folkeforbundet sluttet sig til den, blev de gjensidig bundet av dens bestemmelser. Generalakten, som derefter blev forberedt i forbundet og senere behandlet av de forskjellige regjeringer, blev i sin endelige form
150 enstemmig vedtatt av Folkeforbundet i 1928. Den ligger altså nu som en konvensjon, som de forskjellige stater kan slutte sig til. Og det er virkelig med stor glede jeg meddeler, at en rekke av stater har gitt den sin tilslutning. Land som Frankrike, Belgia, Danmark, Finnland har godtatt generalakten. Sverige og Norge tok forbehold likeoverfor et bestemt kapitel. Den norske regjering hadde
155 foreslått tilslutning også til det kapitel, som nettop gjaldt den ubetingede voldgift, men Stortinget ønsket å se tiden an. Men regjeringen har nu påny foreslått Norges tilslutning også til dette kapitel, og det vil sikkert bli vedtatt av stortinget.

160 Endelig har vårt land ved siden av lengst mulig å følge med i den internasjonale bevegelse på dette område også gått sine egne veier. Det sterkeste fremstøt, som Norge gjorde, var vedtagelsen av de nordiske voldgiftstraktater i 1926-27. Disse traktater, som omfatter alle tre land, Danmark, Sverige og Finnland, er for Sveriges og Danmarks vedkommende helt ubetingede. Den reservasjon som
165 finnes for Finnlands vedkommende er uten noen betydning når både Finnland og Norge slutter sig til generalakten av 1927.

Også det femte nordiske land, Island, har meddelt Norge og de øvrige nordiske land, at det ønsker å slutte en ubetinget voldgiftstraktat med dem. Også med
170 andre land har Norge nu sluttet denslags traktater. Men det springende, og det som har den største betydning for vår politikk idag, det er selvfølgelig den sterke kjede som binder de nordiske land sammen. Denne kjede av traktater mellem så høitstående folkestyrte land gjør krig mellem dem til en umulighet. Man rødmer ved erindringen om at disse voldgiftstraktater møtte sterk konservativ motstand
175 i vårt storting, ja at hele bondepartiet stemte imot den.

Denne vår traktatpolitikk og den internasjonale fredspolitik i det hele kan ikke unnlate å øve innflytelse på det syn vi har på vårt forsvar.

180 Det går ikke an å lukke øinene for denne utvikling og ville innrette vårt nasjonale forsvar som om denne utvikling ikke eksisterte. Vi må huske på at såvel før 1905 som efter var vårt forsvar bygget op på en politisk situasjon som nu

ikke lenger eksisterer, nemlig mulighet av krig med Sverige. Et lands forsvar er ikke noe mål. Målet er å bevare landets fred og selvstendighet, og forsvaret er bare et middel for sikring av dette mål. Kommer den tid, da dette middel blir like unødvendig som det idag er for den private borger å gå omkring med en ladet revolver, da kan vi legge det tilside. Jeg tror ikke vi har nådd så langt ennå at vi kan nedlegge vårt forsvar, og jeg vil ikke følge dem som sier: Avrust idag. Men jeg mener at vårt forsvar må bedømmes på bakgrunn av den internasjonale situasjon jeg nu har skildret. Og den internasjonale situasjon er der, at mange av de viktigste av de forutsetninger på hvilket vårt forsvar var bygget op for 15-20-30 år siden er bortfalt. Både tillands og tilvanns kan vårt forsvar nu legges anderledes an. Vårt forsvar må nu bli et utpreget vern om vår nøytralitet. Intet mere. Det vi skal er å hindre mulige, tenkelige overgrep og krenkelser av vår nøytralitet. Vi skal markere så å si vår grense slik at enhver forstår at den er markert på internasjonal måte gjennom militært vakthold. Men dette vakthold bør innrettes og omlegges med denne oppgave for øie. Landpolitisk ligger situasjonen nokså greit, når vi tenker på de voldgiftstraktater som binder hele Norden sammen. Sjøpolitisk må vi huske på at det er Storbritannien alene som behersker de nordlige hav, og at dette formodentlig vil skje lang tid fremover.

Likeoverfor Storbritannien inntok vi under den forrige krig den samme holdning som vi inntok likeoverfor den annen store krigførende makt. Vi markerte meget bestemt vår nøytralitet, men vi hadde ikke ett fartøi som kunde ta kampen op mot noe av disse makters skib. Og dog gjorde vår flåte vårt land uvurderlige tjenester gjennom oppmerksom årvåkenhet natt og dag, som lot begge disse store krigførende makter forstå, at Norges grenser var avmerket så tydelig at ingen kunde komme innenfor uten å krenke den nøytralitet som begge hadde sagt de vilde respektere. Var en alvorlig og bevisst krenkelse skjedd fra en av sidene hadde vi utvilsomt vært i krig. Og det på den av stormaktenes side, som ikke var skyld i denne krenkelse. Men vår betydning som selvstendig militær faktor i denne krig vilde neppe blitt større efter vår inntreden i krigen enn den var før.

Sådan er i virkeligheten stillingen også i dag. Vi må skaffe oss en praktisk og hensiktsmessig vaktorganisasjon for vår nøytralitet, og de linjer som skal trekkes op for en slik organisasjon kan det ikke være vanskelig å få en oversikt over. Der tales ofte som om vi anvendte uforholdsmessig store beløp til det forsvar vi har. Det er ikke tilfelle. Der er visselig intet land hvor der i forhold til landets

225 størrelse og resurser og innbyggerantall anvendes så lite på forsvaret som her i Norge. I virkeligheten har nettop forsvarsbudgett vært utsat for den sterkeste innskrenkning av alle budgetter. I 1913-1914, altså før krigen, var vårt forsvarsbudlgett på 28 millioner. Etter normal vekst på grunnlag av kroneverdien og automatisk stigning skulde dette budgett nu vært på vel 70 millioner. Det er imidlertid neppe 35 millioner. Før krigen var våre
230 forsvarsutgifter omkring 27 prosent av de samlede statsutgifter mot nu under 10 prosent. Sammenlignet med andre land, med hvilke vi kan sammenlignes, er det i Sverige 138 millioner mot våre omkring 35 millioner, i Holland 139 millioner, - men Holland er en stor kolonimakt således at der stilles ganske andre krav. - Schweiz 61 millioner, Finnland 57 millioner og Danmark 58 millioner.

235

Nu har jo Danmark ved sin nye regjering bebudet en plan som går ut på en hel omlegning av det danske forsvar, slik at det bare blir et vakthold, som regnes å skulle koste ca. 18-20 millioner. Bortsett fra dette, som ennå er et ønskemål, som synes nokså fjernt, er Norge det land som har de laveste forsvarsutgifter.
240 Imidlertid har vi i de siste år stadig bestrebet oss for å nå ytterligere nedover, og de budgetter som er fremsatt i de siste år viser stadig nedgang for forsvarsbudgettets vedkommende.

Vi prøver i stigende utstrekning å nyttiggjøre vårt forsvar praktisk. Den forrige
245 regjering hadde, overensstemmende med den plan for vår flåte som var optrukket etter den nye forsvarsordning av 1927, foreslått at der skulde påbegynnes bygning av en jager som ville koste 6-7 millioner kr. Den nuværende regjering fant med sitt syn på den flåtepolitiske situasjon, at det burde overveies nøiere før man tok det skritt. Vi fremsatte derfor istedetfor
250 forslaget om bygning av et hensiktsmessig opsynsskib som vil komme til å koste ca. 2 millioner, og som skulde være overmåte tjenlig som opsynsfartøi også under fred for vår virksomhet i Nordhavet. Dette fartøi, som i alt vesentlig bygges som de danske og engelske opsynsfartøier, er adskillig sterkere, noe større og noe mere hurtiggående. Det er spesielt innrettet for Nordhavet og er så sterkt
255 isforhudet, at det under normale forhold vil kunne tjene som isbryter overalt i våre farvann. Det har en aksjonsradius av ikke mindre enn 7000 kvartmil, hvilket muliggjør inspeksjon uten ny kullforsyning både i vestisen og i østisen under Grønland. Skibet vil bli ferdig i 1931, og jeg kan godt tenke mig at der kan være bruk for flere skib av denne art, men det er av de spørsmål som ennå
260 ikke er overveiet.

For å holde arbeidslivet på Horten oppe har regjeringen også i år måttet foreslå en nybygning. Den har da valgt en for nøytralitetsvernet ganske nødvendig mineutlegger som samtidig bygges som øvelsesskib for våre kadetter og vil bli vel skikket til å vise vårt flagg utenlands, noe som er av stor betydning for vår store sjøfart og vår eksport.

Ifjor høst sendte regjeringen flyvemaskiner op til Mørkekysten til rekognosering ved vintersildefisket deroppe, noe som har vært gjort ved Newfoundland og ved Spania under sardin fisket med gunstig resultat. Også her var resultatet tilfredsstillende og bidrog visselig til

å gi befolkningen en følelse av hvilken nytte den sterke organisasjon, som vårt forsvar er, kan gjøre også i fredens tjeneste. Vi har sendt «Michael Sars» til Island som inspeksjonsskib under Islands fisket, og der foreligger tallrike uttalelser fra Islands fiskere om, hvilken pris de setter på å ha et norsk orlogsfartøi ved sin side som støtte under disse fiskerier, som i stigende grad må drives på åpent hav på grunn av Islands fiskerilovgivning.

Som overfor sagt, mener jeg at vi kan og bør nå frem til en forsvarsordning som mere er bygget for våre internasjonale forhold enn den ordning vi har idag, men jeg gir ikke stort for den forsvarsagitasjon som stadig drives fra, arbeiderpartienes side, og som går ut på at disse 35 millioner som anvendes til forsvaret kan spares og brukes til andre ting. Den største del av disse millioner er bundne bevilgninger, lønninger, som ikke hurtig kan sløifes, faste etablissementer som koster mange penger, og store og faste er også utgiftene til fabrikker og skoler. Man må derfor ikke tro, at selv om arbeiderpartiet kommer til makten, det uten videre kan slå en strek over de millioner som forsvaret koster. Men Venstre mener som sagt at våre samlede utgifter ennå kan komme betraktelig ned og fremforalt nyttiggjøres bedre. Det mål som

blev nevnt som rimelig under stortingsdebatten ifjor gikk ut på omkring 30 millioner. Summen er visstnok ikke stor. Ser man på den nye danske vaktordning og sammenligner dens kostende med denne sum, må vi betenke hvor lite og konsentrert Danmark er sammenlignet med vårt veldig utstrakte land med dets oprevne og lange kyststrekning og de transportvanskeligheter som også tillands ofte hos oss vil møte troppeforsendelser. Denne plan om en forsvarsordning på omkring 30 millioner er imidlertid nu under utredning i flere alternativer, og regjeringen vil fremlegge et programforslag til en ny

forsvarsordning bygget på en sådan plan før stortinget går fra hinannen.

Jeg går nu over til et spørsmål som har stor interesse, spørsmålet om besparelser
305 på vårt samlede statsbudgett. Jeg har nevnt at forsvaret har vært utsatt for mere
hårdhendt behandling i retning av besparelser enn de fleste eller alle andre
kapitler i vår statshusholdning. Mange av de spareteorier som holdes frem i
agitasjonens tjeneste har lite saklig grunnlag, og jeg har i mitt forholdsvis lange
offentlige liv sett at folk stadig, hvor det gjelder staten og også hvor det gjelder
310 kommunene, gjerne vil spare på det som gjelder andre, men ikke dem selv. Jeg
har sett de merkeligste utslag i denne retning, hvor der føres sterkt sprog mot en
bevilgning når det gjelder andre, men like sterkt for en øket bevilgning til en
selv. For dem som sitter oppe i ledelsen er det ganske nødvendig å se alt i
sammenheng og bruke forstand hvor det gjelder sparekrav. Man kan spare slik,
315 ikke minst i tider som er dårlige og vanskelige for befolkningen, at man skader
vitale interesser, skader det som til syvende og sist danner grunnlaget for
oppgangen i landet, nemlig folkets evne til selv å tjene. Regjeringens program, da
den blev til, understreket nokså sterkt et bestemt økonomisk syn. Det var ikke
langt, men det var ganske positivt, hvor det gjaldt de økonomiske spørsmål:
320 «Regjeringen vil fortsette arbeidet for styrkelsen av statens og kommunenes
finanser.» «Den vil befeste den for arbeidslivet og spareviljen nødvendige ro og
tillid omkring vårt pengevesen.» «Den vil øke landets produktive kraft.» -
Regjeringen var i denne sin erklæring ikke alene i overensstemmelse med sitt
partis program, som krevet «bedring av statens og kommunenes finanser,
325 nærings- og arbeidslivets utvikling efter prinsippet hjelp til selvhjelp», men den
var i virkeligheten i overensstemmelse med det syn som alle bra borgere i
stigende grad har fått på vårt lands finansielle interesser. Der har ofte i denne
forbindelse vært talt om samling, men der har vært talt mindre om samarbeid.
Men de resultater - jeg tror jeg kan si gode resultater - som vi er nådd til gjennom
330 disse års bestrebelser, de skyldes i virkeligheten et godt samarbeid.

Man morer sig ennu på enkelte hold med å måle regjeringen Lykkes budgett
mot regjeringen Mowinckels. Det ene skal være så meget bedre enn det annet.
Jeg synes det er fåfengt og jeg er ikke i ringeste tvil om, at de regjeringer som har
335 hatt ledelsen i landet siden den store krisetid strøk inn over oss, av all evne har
bestrebet sig for å gjenreise landets finanser. Og når resultatet for den ene
regjering ikke alltid kunde bli så godt som for den annen, vet jeg at det ikke
skyldes at regjeringene har manglet viljen, men det skyldtes forhold som opstod
lenge efter at budgettene var opsatt og som brakte det til at budgettene viste

underskudd, som regjeringen med sin beste vilje ikke hadde kunnet forutse da budgettet blev opsatt. Når man spottende sier om finansminister Lund, at han sa at Lykkes budgett vilde rakne, og det raknet slett ikke, må man huske på at finansminister Lund sa dette, like efter sin tiltreden, da han stod ansikt til ansikt med den jobspost, at Vinmonopolet og jernbanene sviktet med tilsammen 10-12 millioner. Regjeringen tok naturligvis skritt for å styrke budgettet og da vi gikk over til regnskapsåret 1. juni 1928 stod budgettet så sterkt at det menneskelig sett måtte bære. Allikevel kunde der dog hendt meget som kunde bragt budgettet ned, men det hendte ikke, og vi skal være lykkelige og takknemmelige både overfor Konow og Lykke som laget budgettet, og likeoverfor Lund, som har hatt den hårde oppgave å få det til å holde. Der kunde hendt noe, sa jeg, som kunde bragt budgettet til å svikte. Det hendte ikke, men der hendte noe annet: Vi må huske på at der fra den tid som lå mellom de marsdage, da Lund talte om at budgettet kunde komme til å rakne og det øieblikk da det trådte inn i regnskapslivet var der i virkeligheten skjedd noe som i høi grad styrket vårt hele økonomiske liv. Kronen var blitt gullfestet! Hele budgettet 1928-29 levet under en fast og sikker myntenhet, og hvad det betyr og har betydd for statens finanser, det er ting som vi som har sittet midt oppe i det vet.

Og hvad det har betydd for næringslivet og for arbeidslivet i dette land vet alle. Det er så sant som det er sagt av en fremstående mann som kjenner de økonomiske forhold bedre enn de fleste andre, at de tre første måneder av 1929 efter at gullfestingen hadde vart siden 1. mai, sammenlignet med de tre første måneder av 1928, da vi ennå befant oss på usikker grunn og agitasjonens bølger gikk høit om vi skulde nedskrive vår krone, at forskjellen mellom de tre første måneder i 1929 og de tre første måneder i 1928 er som et eventyr, et gledelig eventyr. Og man bør huske på, at der bak dette eventyr lå et bevisst arbeid fra regjeringens side på å styrke og underbygge hele vårt finansielle liv nettopp der hvor det først og fremst måtte underbygges. Ennå er der dog dem - særlig innen bondepartiet - som sukker efter en lavere krone. Uten å nevne det nasjonalt nedverdiggende i at ikke Norge like så vel som Sverige og Danmark skulde kunne bringe sin mynt tilbake til full verdi, vil jeg bare peke på forholdet i Finland som bondepartiet ofte har nevnt som følgeverdig eksempel. Der skrev de sin mynt ned, men har allikevel ikke kunnet undgå en meget alvorlig økonomisk krise. Betegnende er det, at mens diskontorenten hos oss idag er 4,5 prosent, har det ikke lykkedes i Finland å bringe den under - 7 - syv prosent.

380 Gjenreisningen av vårt offentlige og private økonomiske liv har ikke vært lett. Og mine optimistiske betraktninger må ikke få noen til å tro at vi står ved målet for våre bestrebelser. Nei, der skal megen årvåkenhet, megen oppmerksomhet, megen tålmodighet til før vi ennå er over de vanskeligheter som verdenskrigen har voldt vårt folk som så mange andre. Men vi skal ikke være motløse. Var det 385 ikke forfriskende å se konsul Hobe komme fra Amerika, reise gjennom Norge og si: Du store verden, hvad er det de jamrer og klager for her i landet? Han var oppe hos mig før han reiste tilbake. Statsminister, sa han, her er ikke så elendig og så dårlig som mange vil ha det til. Jeg synes her er bra. Jeg har sett mig godt om i landet. Forholdene er solide, folket arbeidsomt og dyktig, her er godt 390 grunnlag for fremvekst.

La oss se litt på andre land. Jeg fikk ypperlige statistiske opplysninger som jeg brukte i stortinget ifjor om forholdene i Sverige og Danmark. Det er de land som ligger oss nærmest, og de har på mange måter vært oppe i samme skjebne. 395 De er våre naboer og har begge gjennomgått de samme vanskeligheter. Sammenligner vi med disse to land, ser vi at i Sverige er utgiftene steget fra 183 millioner til 572, i Danmark fra 99 til 300. I Norge fra 86 til 224, idet vi da for alle land sette gjeldsrenter og avdragene ut av betraktning. Det vil si, at i Sverige er utgiftene fra 1913 til 1927 steget med 212 pct., i Danmark med 203 pct., men 400 i Norge bare med 160 pct. Fra da utgiftene var på det høieste er de i Sverige bragt ned med 271 millioner, i Danmark 225 millioner, i Norge med 358 millioner. Da vi var på det høieste i 1920-21 var statsbudgett på 746 millioner, mens det nu er bragt ned til 338. Det er ikke en dårlig utvikling, og en utvikling som viser at der dog tiltross for alt hvad man har å klage over har vært arbeidet 405 bevisst også i dette land på å sanere statsfinansene.

Det sist fremlagte budgett - for 1930-31 viser en samlet sum av 374 millioner. Dette er 13,7 millioner lavere enn budgett ifjor, men der er da gått ut 18,6 millioner vesentlig vedkommende efterbetaling til tjenestemennene på 410 kapitalbudgett. - Det som imidlertid er av størst interesse når der tales om statens pengeforbruk er driftsbudgett. Og dette er for 1930-31 gjort op således at inntektene ikke alene dekker driftsutgiftene, men også dekker avdragene på statsgjelden med 31 millioner.

415 Det har på dette budgett lykkedes å nå til en skattelettelse på 10,5 millioner kroner som regjeringen har foreslått fordelt med 10 prosent nedsettelse på den direkte skatt, 2 prosent på fondsskatten og en nedsettelse av sukkertollen med 5.

øre pr. kg. og av kaffetollen med 7,5 øre pr. kg.

420

Dessverre trykker ennu statsgjelden oss uforholdsmessig sterkt og her er vi dårligere stillet enn både Sverige og Danmark. Sverige har en statsgjeld på 1812 millioner mot 648 i 1913. Danmark 1160 millioner mot 356 i 1913, mens Norge har omkr. 1500 mot 362 i 1913. - De bundne utgifter til denne store gjeld belaster vårt statsbudgett med så store beløp at nedgangen i høi grad hemmes derved. Over en fjerdedel av statsbudgettets samlede utgifter eller omkr. 100 millioner går nu til gjelden og disse utgifter vil vokse med stigende avdrag inntil de om noen år vil være oppe i 116 millioner.

425

430

Ser vi på kommunene er billedet adskillig mørkere. 3. sept. ifjor hadde «Morgenbladet» en interessant artikkel om statens og kommunenes finanser bygget på den oversikt som statistisk byrå hadde gitt for regnskapsåret 1926-27. Det heter heri: «Sammendraget for alle kommuners budgettregnskaper viser at budgettene i 1926-27 balanserte med 362 millioner mot 374 millioner i 1925-26 og 401 i 1924-25. Statens samlede utgifter var i de tilsvarende terminer 399, 451 og 486 millioner. Mens således kommunenes utgifter fra 1926 til 1927 gikk ned med 12 millioner gikk statens tilsvarende ned med 45,5 millioner kroner, og mens kommunene fra 1925 til 1923 reduserte sine budgetter med 27, reduserte staten sine med 34 millioner. Kommunebudgettene nedgang fra 1926 til 1927 blir i prosent bare 3,2, mens statsutgiftene samtidig redusertes med 10,2 pct».

435

440

Når man da vet at en av de ting som gjør reduksjonen av statsutgiftene så vanskelig nettopp er det trykk som kommunene øver på staten, blir disse betraktninger ennu mere veiledende. En av de største vanskeligheter som staten har stått like overfor i disse saneringsår er jo nettopp nødlidende kommuner, nødlidende banker, nødlidende elektrisitetsverk, altså alt ting utenfor statens direkte innflytelse. I de siste år har staten til nødlidende kraftverk og nødsarbeider, altså til lette for vanskeligstilte kommuner, ialt bidraget med en sum av 167 millioner. Heri ikke medtatt de 50-60 millioner som statens bankhjelp har kostet.

445

450

Kommunenes forhold vil vedbli å volde også staten bekymringer lang tid fremover. Riktignok har den ifjor vedtatte gjeldsordning vist å svare til sin hensikt og mange kommuner har allerede ordnet sig eller står i begrep hermed til lettelse for sine finanser. Et ypperlig hjelpemiddel i så henseende har Kommunalbanken vist sig å være. Dyre lån er blitt konvertert og mange

455

sparebanker som satt overbelastet med kommunale gjeldspapirer er blitt fri disse og har gjen vunnet styrke og likviditet. Ved siden av de kommuner hvis
460 vanskeligheter vesentlig skyldes gjelden er der andre som har det vanskelig fordi skattefundamentene ikke er tilstrekkelig til å kunne dekke de ordinære utgifter. Også disse trenger en håndsrekning og regjeringen har foreslått 1 mill. stillet til deres rådighet til hjelp i det kommende år. Den arbeider imidlertid med spørsmålet. Vi kan enten fortsette på

465 den vei vi allerede forlengst har slått inn på at disse kommuner får større tilskudd til bestemte formål enn andre, f. eks til skolevesenet hvor staten år om annet bruker opimot 2 millioner på denne måte. Eller vi kan gå til direkte bidrag uten å knytte dette til noe spesielt formål. Eller vi kan endelig også overveie en
470 løsning eller omlegning av visse grupper av bundne utgifter således at disse i større utstrekning enn hittil eller endog helt overføres til staten. Dette siste har dog store betenkeligheter idet det jo vil bringe staten til å overta utgifter også for velstilte kommuner, som disse hittil har båret selv.

475 De administrative skritt som fra stats- eller kommunemyndigheters side kan tas for å bedre finansene og lette skattetrykket vil aldri alene kunne føre frem.

Det er heller ikke bare ved besparelser, ved trykk nedover på budgettene at finansene varig bedres. Vi må også søke å komme opover i hele vårt arbeidende
480 liv, og denne opgang virker meget hurtig både på statens og kommunens finanser. Arbeides der, tjenes der, føles det straks og lettelser i skattene kan følge med. Hvilken regjering vil ikke gjerne skaffe lettelser? Hvem forstår ikke at skattene her i landet trykker i en grad som må gå ut over det produktive

485 liv? Men sunde statsfinanser er den første og nødvendigste

forutsetning for skattelettelser og det store som er opnådd i disse år er, ikke alene at vi har fått utgiftene ned, men at vi er kommet vekk fra
underskuddsregnskaper. Det var nettopp disse underskuddsregnskaper som
490 fulgte krisen som en lavine som i høi grad bidrog til å øke statsgjelden - vi kan regne med at kriseårenes underskudd, da alle forutsetninger for budgettene brast under næringslivets sammenbrudd beløp sig til 4-500 millioner. Hvis ikke det sammenbrudd innen næringslivet var inntruffet, vilde neppe vår gjeld nu ha stått i noe urimelig forhold til Danmarks og Sveriges.

De rolige arbeidsforhold i de siste år, at vi ikke har hatt arbeidskonflikter, hvad betyr ikke det for vår samlede opmarsj? Og hvad har ikke forsoningen og forståelsen innen arbeidslivet spillet for en rolle? Det er i alles interesse, at der hersker ro på arbeidsplassene. Og jeg for min part ser ikke det som er skjedd omkring voldgiftsloven som noe politisk nederlag, skjønt jeg beklager, at stillingen var den, at der ikke kunde sies å være noen sunn og god resonans for en forlengelse av voldgiftsloven. Voldgiftsloven har gjort stor nytte, den har i høi grad bidratt til at arbeiderne og arbeidsgiverne har funnet hverandre, og dermed har den gjort det beste den kunde gjøre. Men den tvungne voldgift er ikke i og for sig noe mål, - den er bare et middel til å opnå det, som vi finner er til gagn for landet. Venstre er ingen doktrinær tilhenger av voldgift. Kan arbeidere og arbeidsgivere finne en annen form for løsning av motsetningene som tilfredsstillter dem begge og som sikrer roen på arbeidsstedene, skal ingen gle sig mere enn venstre.

Der er nu tatt op til undersøkelse visse endringer i arbeidstvistloven for å prøve på å gjøre den mere elastisk, mere nyttig for begge parter. Kunde de som stiller med dette finne en ordning som er tilfredsstillende for oprettholdelse av fred, spiller ordet tvungen voldgift ingen rolle. Roen på arbeidsplassene har muliggjort en ganske sterk og bevisst stimulans fra statens side til næringslivets fremme. Det har kostet penger, men de må sies å være vel anvendt. - Vi har således forsøkt å få skibsbyggingen igang gjennom utvidet kreditt. Det er gått bra. Sammen med de to års lønnstariffer har det bidratt til å få fart i arbeidet. Og nu går hjulene.

Vi har også på fiskerienes område sett hvad et bevisst sammenslutningsarbeide, en sund rasjonalisering kan føre til. Og vi har sett at staten her kan yde en god håndsrekning. De store organisasjoner på sildefiskets og sildehandelens område er blitt til ved private tiltak og under privat ledelse. Men de hadde neppe kunnet opretholdes uten den støtte fra statens side som skjedde gjennom den såkalte sildelov. Statsråd Oftedal nevnte under debatten om denne lov i odelstinget, at årets første måned hadde bragt fiskerne - altså første hånd i omsetningen - en merfortjeneste av kr. 1,50 pr. hl. eller en samlet merfortjeneste av 3 millioner kroner på et kvantum av 2 millioner hektoliter.

Også på andre områder av vor fiskehandel og vor fiskeindustri har samhold og sammenslutning vist sig ønskelig. I hermetikkbedriften har den båret gode frukter og under handelsdepartementets ledelse arbeides der nu på å komme til

en ordning for vor store og viktige klippfiskeeksport, hvor uenighet og mangel på samhold har ført til tap av viktige markeder og gevinst for våre konkurrenter.

540 Den nye jordlov er fra venstres side ment å skulle representere et viktig skritt fremover til nyttegjørelse av vår jord og til fremhjelp av selvstendige jordbrukere. Ved siden av den støtte til nydyrkning og forbedringer av jorden som det offentlige yder, må oppmerksomheten nu i første rekke rettes på å gjøre landbruket lønnsomt. Også her trenges sammenslutning og rasjonalisering. Den krise vårt landbruk gjennomgår er ikke enestående for Norge. Den er felles for
545 næsten alle land og overalt søker man å finne varige botemidler.

Ved dyktig arbeid har man bragt den innenlandske produksjon så langt frem at den dekker vårt eget behov og til og med trykker prisene til et ulønnsomt lavmål. Produksjonen er med andre ord nådd til eksportpunktet og det gjelder å
550 finne frem til de utenlandske markeder og levere varer til disse som kan konkurrere både i kvalitet og pris. Under slike omstendigheter taper tollens betydning og man må søke andre veier for å fremme produksjonens interesser. Og dette er en så stor oppgave, og betyr så meget for vårt land, at det er vel verd at staten er oppmerksom og trer hjelpende til gjennom organisasjon av omsetning,
555 eksport og kontroll med norske varer. Forhåpentlig finner vi gode og hensiktssvarende former for statens bistand på dette område, og den proposisjon som regjeringen nettopp har fremsatt er et forsøk i den retning. Også her bør det være en hjelp til selvhjelp, en bistand av rådgivende og opplysende natur.

560 Det skritt som blev tatt ifjor med en utvidelse av Englandsruten efter initiativ av B.D.S. og som fikk støtte både hos regjering og storting, betyr ikke litet. I god forbindelse med hurtigrutene og med gjennomgangsfrakter fra hele kysten, vil denne rute skape nye og store muligheter for hele kysten med ferskfiskeeksport
565 og for en hel rekke av våre landbruksartikler. Når dertil kommer en god hurtiggående båt for Stavanger-eksporten, skulde dette være skritt, som vil kunne vise sig overmåte lønnende for vårt lands økonomi. Ved siden herav må cg nevnes den store interesse våre statsbaner viser vår eksport, gjennom opsetning av spesielle tog og særlig innrettede vogner.

570 Det er et spørsmål jeg bare kortelig skal berøre i denne forbindelse og det er den nye kornordning. I venstres program for 1927 står: «Kornmonopolet gjenoprettes for å lette befolkningens levekår og som et ledd i arbeidet for

575 fremme av landets kornproduksjon». Den ordning som nu er truffet har i høi
grad tilfredsstillt landets kornprodusenter. Der kan herske delte meninger om
denne ordning i detalj. Jeg vil si, at mig personlig tilfredsstiller den ikke i alle
dele. Men på den annen side må man dog innrømme at det betyr ikke så litet, at
vi som slåss om alle mulige ting, har kunnet samles om og komme til enighet om
580 en løsning av en sådan opgave. Der er så mange som sier, at vi bør samles og la de
mindre ting vike for de større. Så viser der sig plutselig på den politiske himmel
et tegn, som stråler av enighet og tilfredshet. Høire, venstre, bondepartiet og
arbeiderpartiet er blitt enig om en kornordning, som alle er tilfreds med. Men
straks skriker høireavisene op og spotter venstre, fordi det har kunnet gå med på
585 en «samling» som denne. Straks vi samles i gjerning skjeldes vi ut. Jeg mener det
er en stor gevinst, at vi har kunnet samles om en kornordning og har latt
særmeningene tre tilbake.

Trist er det imidlertid å se at enigheten ikke har vart mange måneder - så truer
590 arbeiderpartiet med å velte endog selve kornmonopolet, hvis det ikke får de
utgifter som kornmonopolet rent forretningsmessig har overtatt for å lette
omsetning og lagring av norsk korn overført til den direkte beskatning.

Et annet stort spørsmål, som har betydd umåtelig meget for landets økonomiske
595 gjenreisning, er den nye gjeldsordning. Denne gjeldsordning som blev foreslått
av regjeringen og vedtatt av stortinget, har utvilsom allerede nu virket til større
ro og større trygghet i landet. Det første ledd i den nye ordning var statsgaranti
for Kommunalbanken. Denne førte til at banken meget hurtig opnådde et lån
på 40 millioner kroner på forholdsvis gunstige vilkår, hvorved den straks kunde
600 utvide sin virksomhet. Den har allerede nu bak sig flere

overmåte tilfredsstillende resultater av konvertering for vanskelig stillede
kommuners lån.

605 Det har styrket disse kommuner og atter styrket de banker de arbeider med. Der
er ikke tvil om, at Kommunalbankens virksomhet, ledet forsiktig og sunnt
forretningsmessig, i høi grad kan medvirke til å bringe våre kommuners finanser
over i sikker havn. Ved siden derav foreskriver den nye gjeldsordning en bedre
kontroll med kommunebudgettene, regnskapene og gjeldsstiftelsen.
610 Gjeldsmeglingsnevndene for kommunene er også så smått begynt å tre i
virksomhet. Formennene er forlengst opnevnt, men forøvrig blir nevndene
spesielt uttatt for hvert tilfelle. En hel del kommuner har søkt å komme inn

under denne megling.

615

Enn videre bringer gjeldsordningen hjelp til vanskelig stillede sparebanker; 6 millioner er bevilget, hvorav for inneværende termin 3 millioner. Også denne hjelpevirksomhet, som ennå ikke har kostet så meget som forutsatt, har vist gode resultater. Den har bare ved sin tilværelse bragt ro omkring sparebankene og ført tilliden som oftest helt ugrunnet var svekket, tilbake til dem.

620

Endelig har vi gjeldsordningens direkte hjelp til nødlidende låntagere i småbrukerbanken, hypotekbanken og fiskeribanken samt endringer i akkordloven, som skaper betydelige lettelser for debitor. I det store og hele har denne gjeldsordning, hvorom der jo stod adskillig strid med motstand både fra arbeiderpartiets og bondepartiets side, gjort sin nytte og svart til de ønskemål, som blev satt da den blev foreslått.

625

Under behandlingen av disse spørsmål om bevilgninger av statskassen, gjeldsproblemet og kronenedskriving har der vært meget god anledning til å få føling med et partis økonomiske politikk, som begynner å spille en stigende rolle i vårt samfund, nemlig arbeiderpartiet. Arbeiderpartiet er jo nu det sterkeste parti i stortinget, og i en del andre land sitter det med regjeringsmakten. Det er derfor all grunn til å følge dette partis økonomiske og politiske syn med den største oppmerksomhet. Jeg kan ikke si, at jeg har følt mig betrygget ved de betraktninger som av arbeiderpartiets leder i stortinget gjøres gjeldende. Og når man spør mig om jeg angrer den regjeringskrise, som fant sted i 1928, må jeg si: Nei, jeg angrer den ikke. Arbeiderpartiet har også efter krisen vist, hvor litet det har øinene åpne for livets realiteter i de økonomiske spørsmål, hvor litet det forstår, at livet ruller ikke frem efter gold teori, men at der er praktiske opgaver som melder sig ustanselig på marsjen fremover, ting som ikke arbeiderpartiet tar det ringeste hensyn til. Denne farlige og doktrinære teoretisering omkring dagens store økonomiske spørsmål har for hele det praktiske arbeidsliv og igjen for hele det økonomiske liv medført en nervøsitet, som i høi grad kan bringe den finansielle gjenreisning vi står oppe i, i fare, bringe et tilbakeslag og la det vi efter så meget strev har nådd, atter gå tapt. Dette er ikke bare snakk. Vi har et talende eksempel i gjeldssaken. Der var ikke grenser for, hvad arbeiderpartiet vilde at staten skulde yde. Nødlidende debitorer i Boligbanken skulde ha ikke mindre enn 13 millioner, og alt annet i forhold dertil. Staten skulde ha rett til å ekspropriere all gjeld for å hjelpe nødlidende kommuner og nødlidende debitorer. Det ansvar som staten derved vilde pådra sig var praktisk talt

630

635

640

645

650

ubegrenset. Bare de forslag arbeiderpartiet fremsatte i gjeldsordningssaken vilde i det hele tatt bragt et sådant røre i vårt lands gjennom generasjoner tilvante
655 kredittliv, at ingen økonomisk basis lenger vilde ha kunnet holde. Og pengene til alt dette skulde tas ved en direkte beskatning, som synes ganske eventyrlig, når vi vet vor enestående høi den direkte skatt er i vårt land og hvorledes den trykker på alt initiativ og alt arbeidsliv.

660 Fra kr. 10,000 i inntekt og opover skulde den direkte skatt økes fra 5 til 20 prosent og samtidig skulde den ekstraordinære formueskatt, som jo nu, til tross for sin høide, bringer inn ikke mere enn 11 a 12 millioner, tidobles. Man må huske på, at heller ikke millionærene, de store personlige skattydere, sitter med pengene som kontant gull i poser, som lett og uten følger kan flyttes over til
665 staten. De få store personlige skattydere som vi har i Norge, har anbragt sine penger i levende foretagender, som hele vårt arbeidsliv nyter godt av, og som vilde helt lammes ved en skattepolitikk som denne.

En slik beskatning som den arbeiderpartiet gjør sig til talsmann for, det er en
670 beskatning til døde, og dette er ikke en tom påstand.

I Russland har jo nettopp denne ekspropriasjons- og skattepolitikk i praksis vært forsøkt. Det private initiativ, det private arbeidsliv, den private kapital er blitt ekspropriert og beskattet ned til en trist og trøstesløs gråhet. Men hvorledes er
675 Russlands økonomiske stilling idag? Jeg vil ikke bruke mine egne ord, for da vilde man lett si at jeg er partisk, men jeg skal bare kortelig referere hvad en «kamerat» meddeler i «Arbeiderbladet» efter å ha, besøkt Russland:

«Det var bedrøvelig å se hvor lite der var av varer, og hvor dårlig utvalget var.
680 Bedriftene gikk døgnet rundt, hver eneste dag i uken, også bakeriene, allikevel var der utenfor matvarebutikkene umåtelig lange køer av folk som ventet på å få sine varer. Det man særlig manglet var melk og kjøtt. Man talte nu om å innføre kjøttrasjonering. De fleste bruksgjenstande var allerede rasjonert, således brød og likeledes tøivarer».

685

Om landbruket sier han:

«I de landdistrikter vi reiste igjennem så vi store arealer, men de gjorde et trøstesløst inntrykk. Jeg fikk den oppfatning at markene ikke var stelt med på
690 mange år».

Om prisene uttaler han, at disse på almindelige bruksgjenstande «ligger godt og vel dobbel så høit som her i landet». Lønningene er «omkring 80 rubler eller
695 160 kroner pr. måned».

Arbeidsledighetsunderstøttelsen er 15 rubler lik 30 kroner pr. måned, og tallet av arbeidsløse bare i Moskva 80,000. Fordi lønningene er så lave må også hustruene ofte arbeide ute, eller som han sier «ta selv de tyngste arbeider som f.
700 eks. grave grøfter, veiarbeid, jernbanearbeid og lignende».

Dette var inntrykk som en mann av det norske arbeiderparti har fått av det daglige liv slik som det arter sig i nutidens Russland. Synes noen at dette er ideelle forhold?
705

En annen ypperlig kjenner av Russland idag har skildret den politiske stilling slik: «Mens et av de store resultater av den franske revolusjon var øket sikkerhet for individet og beskyttelse mot statsadministrasjonens vilkårlighet, er ialfall hittil resultatet av den russiske revolusjon blitt at rettsikkerhet og
710 rettsbeskyttelse for individet praktisk talt ikke eksisterer og at det uansvarlige statspoliti «tjekka» er erkjent som en legal statsdrakt ved siden av domstolene med vilkårlig myndighet ikke alene over individenes frihet, men over deres liv».

Vårt arbeiderpartis stilling i alle store økonomiske spørsmål er ganske annerledes doktrinert og stivbenet enn andre ikke russiske arbeiderpartiers, f. eks. Sveriges, Danmark og det britiske. - Man forbauses over det praktiske syn disse partier viser i gjerning mot den golde teori, som ennå behersker vårt arbeiderparti. Philip Snowden, den populære finansminister i den socialistiske britiske regjering har uttalt: «Vi vet bare altfor vel, vi arbeidsledere, at arbeiderklassens
720 levestandard avhenger av at næringslivet florerer, og ingen finansminister av vårt parti vil øke byrdene for det produktive næringsliv». Og Snowden har i det siste meget sterkt anbefalt sparing, særlig den personlig leggen tilside av penge.

Det norske arbeiderpartis mangel på virkelighetssans i den økonomiske politikk finner et verdig sidestykke i partiets forhold til de rent konstitusjonelle spørsmål. Da det for tre år siden gjaldt å få gjort enne på de gamle socialdemokrater som siden 1918 opprettet en egen ganske sterk parti-organisasjon og egne aviser, blev der spillet på hyrdefløite og arbeiderpartiet gav det utseende av at dets maktmål skulde søkes nådd utelukkende ved
725

konstitusjonelle midler.

735 Socialdemokratene hadde så sent som i 1918 uttrykkelig uttalt «at socialdemokratiet alltid må bygge på folkeflertallets grunnvoll uttrykket gjennom en almindelig og like stemmerett for alle voksne kvinner og menn» og de hadde tatt bestemt «avstand fra ethvert mindretallsdiktatur hva enten det utøves av arbeiderne eller av overklassen».

740 Dette var det prinsipielle grunnlag for de norske socialdemokrater og det var på dette de selvstendig gikk til valg både i 1921 og 1924. Men i 1927 blev de overtalt til å slutte sig sammen med det norske arbeiderparti. Dette siste måtte vistnok prinsipielt gi noe gi noe kjøp for å få sammenslutningen istand, men det var allikevel socialdemokratene som betalte leken, idet de måtte opgi både sine organisasjoner og sine aviser. Det vil si, at de måtte utlevere sine våpen og at de 745 blev aldeles maktesløs hvis utviklingen atter skulde gjøre en selvstendig hevdelse fra deres side ønskelig. Herav benyttet arbeiderpartiet sig hurtigere og hårdere enn noen hadde tenkt.

750 I partiets styremøte i januar og i dets landsmøte i mars i år har det kastet alle socialdemokratiske prinsipper overbord og proklamert mindretallsdiktatur i folkeflertallets sted. Som partiets nest-formann professor Edv. Bull kynisk uttaler: «Makten må vi ta på tross av flertallet».

755 I det prinsipielle program som dannet grunnlaget for sammenslutningen i 1927 het det: «arbeiderpartiets hovedopgave er å erobre det arbeidende folk og dermed folkeflertallet for sitt socialistiske grunnsyn».

760 Nu blev det vedtatt at ordene «og dermed folkeflertallet» skal gå ut og derigjennom har det norske arbeiderparti stillet maktlinjen, diktaturlinjen op istedenfor den line som vil nå frem gjennom lov og stemmeceddel. Og for riktig å understreke at det er den brutale makts vei man vil gå uttaler professor Bull at partiet ikke må nøie sig med å bruke «alle til rådighet stående midler» for å erobre samfundsmakten. Nei, vi må også «skaffe oss nye til å bryte motstanden». Og stortingsmann Støstad sier, at ordet «folkeflertall» - er et 765 uttrykk for det borgerlige demokrati og jeg kan ikke skjønne at det har noen plass på vårt prinsipiell program».

Tydeligere kan det ikke tilkjenneis at arbeiderpartiet ikke alene vil

770 revolusjonere vår samfundsordning og omstyrte vår forfatning, men at det også
vil bruke revolusjonære maktmidler for å nå dette mål. Mindretallssdiktatur
etter russisk mønster, nådd frem til etter russiske metoder - det er i dag det
norske arbeiderpartis program. Og gammelsocialistene, våpenløse som de var
etter kapitulasjonen i 1927, knurrer litt men har ingen annen utvei enn
775 nødtvunget å henge med på ferden.

Men det norske folk? Hva velger det? Russland eller Norge?
Mindretallssdiktatur eller flertallsstyre? Vold eller stemmeseddel?

780 Hva vår språksituasjon angår, har jo denne regjering fulgt den linje som i
mange år har vært fastslått i vårt folk, at de to sprog skal sidestilles. Vi har hatt en
sterk følelse av, at dette er mere teori enn praksis, og at stillingen likeoverfor ny-
norsken lar meget tilbake å ønske. Vi har derfor prøvet å styrke ny-norskens
stilling gjennom vårt forslag om ny-norsk i administrasjonen. Målbevegelsen
785 representerer en sterk nasjonal innsats i vårt folk. Den har i høi grad bidratt til å
lufte hele vart folks syn på dets rett og stilling, og styrke vår nasjonale selvfølelse.
Jeg har tatt avstand fra ensidig fanatisme. Jeg tror at gjennom tolerance og
forståelse kan man også her komme et godt stykke frem. Heldigvis finner vi i
den senere tid hos de menn som arbeider med offentlige ting både i
790 administrasjon, i storting og presse en stigende forståelse av målbevegelsens
betydning, en forståelse som dessverre ikke alltid finnes hos de såkalte
riksmålsforeninger og deres ledere.

Det sier sig selv at i disse etterkrigsår hvor de økonomiske spørsmål i så høi grad
795 har beslaglagt oppmerksomheten har mange andre opgaver måttet stilles i bero.

Både på det sociale og det kulturelle område har vi måttet være tilfreds med å
bevare hvad vi hadde og med at det har lyktes å slå tilbake de forsøk som fra de
konservative partiets side har vært gjort for å rive ned hvad vi var nådd frem til.
800 Men å bygge stort videre har dessverre ikke latt sig gjøre. Man kan ikke godt
sette en ny loftshøide på et hus hvis grunnvoll svikter. Og for alt politisk
fremskrittssarbeide er det en nødvendig forutsetning at det økonomiske
grunnlag er sunnt og bæredyktig. Det er næringslivets sunnhet, det glade tiltak,
de tusend arbeidende hender som skaper muligheter for fremgang for et land på
805 alle områder.

Lider næringslivet under økonomiske kriser, trykker gjeld og arbeidsløshet, står

810 hjulene stille - da må det offentliges oppmerksomhet først og fremst være rettet
på å få maskineriets hoveddrivhjul igang igjen. For et parti der som venstre
mener at landets og folkets vel krever at vi også sosialt og kulturelt arbeider oss
videre frem, har dette økonomiske gjenreisningsarbeid vært en stor
tålmodighetsprøve. Men partiet behøver ikke å skamme sig over at det har vært i
815 stand til å vise denne talmodighet, at det har vært med og i spissen for atter å
legge en sunn og sterk økonomisk grunnvoll under fremtiden.

Men hvor sterkt optatt vi enn har måttet være av nutidens problemer og
nutidens vanskeligheter kan vi ikke skyve fremtiden fra oss. Landet er ikke bare
vårt, men også våre barns, og den vei vi bygger på må føre videre enn til dagens
820 stasjon. Og for dem som skal gå den efter oss skal vi søke å gjøre den så lett som
mulig. Derfor er sådanne problemer som man nu ofte skyver tilside, vår skoles,
vår videnskaps stilling sandelig problemer som også idag nøie må overveies. Vi
må passe på at vår folkeskole, som for noen år siden var ansett som en av de
beste i Europa, at den holder tritt med utviklingen. Jeg har en følelse av at det
825 ikke ganske er tilfellet. Jeg har ved å lese professor Bjerknes' skrift ifjor fått et
sterkt inntrykk av at f. eks. Tyskland springer sterkt og hurtig foran oss, og at
dette også viser sig i den veldige utvikling på alle områder som Tyskland har.
Det som særlig har vakt oppmerksomhet i Tyskland er ikke så meget barnenes
som lærernes utdanning, idet man har sagt at hvis vi skal få flinke barn må
830 lærerne være førsteklasses. Derfor stilles det nu i Tyskland meget større krav til
lærernes utdanning enn vi har våget å gjøre. Regjeringen har overensstemmende
med dette syn fremsatt prop om 4-årig lærerutdanning. Denne store reform kan
nu gjennomføres på en overmåte praktisk og billig måte, fordi vi allerede har
flere lærerskoler enn vi har bruk for til den 3-årige lærerutdanning.

835 Vi står på dette område tilbake ikke alene for Tyskland, men også for det øvrige
Norden. Både Finnland og Sverige har bedre lærerutdanning enn vi og i
Danmark har de nettop gjennomført den 4-årige lærerskole, med krav på langt
høiere optagelseskunnskaper enn vi våger å stille. Jeg håper stortinget i år vedtar
840 regjeringens proposisjoner. Aa holde vår folkeskole på høide med de øvrige
civiliserte nasjoners, er en gammel god venstresak.

Hva det videnskapelige liv angår må vi huske på under hvilke gunstige forhold,
ikke minst når det gjelder den praktiske videnskaps vilkår, laboratorier,
845 forsøksstasjoner osv. de lever, i utlandet. Vi må huske på, at også her må vi være
opmerksomme på at vi ikke akterutseiles. - Det må være en plikt for staten å tre

støttende til for å oprettholde det videnskapelige nivå som hittil har latt Norges navn skinne klart sammen med de øvrige kultur-staters.

850

Også på andre områder kaller det byggende arbeide atter på oss og regjeringen har gjennom de forslag den har fremlagt til ny edruehetslovgivning, til reformer i sykeforsikring og i andre av våre sociale forsikringer søkt å ta skritt fremover til vern om og fremme av det store folks interesser.

855

Vi har fremlagt et forslag til arbeidsledighetstrygd, for derigjennom å søke å verge folket mot den svøpe som arbeidsløsheten er. I de siste 8 år har stat og kommune ofret ikke mindre enn 206 millioner til bekjempelse av arbeidsløsheten.

860

Den nye trygd skal tre istedenfor arbeidernes egne forsikringslag og for stat og kommuners tilfeldige hjelp. Den skal søke jevnt å fordele utgiftene fra arbeidsgiver, arbeider, kommune og stat. Samlet er disse utgifter beregnet å utgjøre omkr. 7,5 mill. årlig. Den premie som blir å erlegge regnes til gjen.snittlig
865 kr. 30 pr. år pr. arbeider, hvorav kr. 15 faller på bedriften, kr. 15 på arbeidere, hvilket for disse vil svare til fra omtrent 30 til 80 øre pr. uke eller adskillelig lavere enn hva de nu betaler i sine egne kasser. Både praktisk og økonomisk vil en sådan rasjonell ordning av utgiftene bli en stor vinning for alle.

870

Meget tyder på vi nu er nådd så langt at vi atter kan gå igang med det nybyggende arbeid og venstres valgprogram for 1930 er også blitt preget av dette lysere syn på fremtiden.

875

Vårt land har mange og store uligheter. Det er ikke alltid like til å arbeide her. Men henger vi i med styrke og kjærlighet gir arbeidet rik frukt. Vi er blitt litt for tilbøielig til å håpe på det offentliges hjelp i en snever vending, mens vi først og fremst bør stole på oss selv. Det offentlige er ikke annet eller mer enn det vi selv kan gjøre det til og dets evne til å hjelpe er ikke av større makt enn den folkets eget arbeid på land og sjø skaper.

880

Det er oss alle, hver i vår gjerning, hver med vår kjærlighet og med vår vilje som skal gjenreise Norge og gjøre det godt for oss selv og for dem som kommer efter oss: og - som, det heter i kongekvadet:

885

«gi tusender arme, slektenes slekter et voksende land med kjærlighet til det

bevaret».

Kilde

890 Venstres politikk i dag. Norges venstrelag, Oslo 1930

Emner

Venstre

URI

895 <https://www.virksommeord.no/tale/venstres-politikk-idag>

900

905

910

915

920